DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-661-7-13

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ВЧИНЕНИМ НЕПОВНОЛІТНІМИ АБО ЗА ЇХ УЧАСТЮ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Іллящук Денис Георгійович,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ, вул. Успенська, 1, м. Одеса, 65014, Україна

Вступ

Воєнний стан став одним із чинників, що істотно вплинув на криміногенну ситуацію в Україні та актуалізував низку проблем, які раніше не мали такого масштабу. Однією з них є залучення неповнолітніх до кримінально протиправної діяльності. Війна не виступає безпосередньою причиною злочинності, однак істотно впливає на соціальне середовище, у якому формується особистість неповнолітнього. Порушення звичних соціальних зв'язків, послаблення профілактичної роботи та зниження ефективності соціального контролю підвищують ризик втягнення дітей і підлітків у кримінально протиправну діяльність. За таких умов особливої уваги потребують кримінальні правопорушення проти власності, які традиційно становлять найпоширенішу категорію діянь, що вчиняються неповнолітніми або за їх участю.

Проблема залучення дітей до кримінально протиправної діяльності є характерною не лише для України. За даними міжнародних організацій, сучасні збройні конфлікти суттєво посилюють криміногенні ризики для дітей та підлітків як однієї з найбільш уразливих категорій населення. У щорічній доповіді Організації Об'єднаних Націй «Діти і збройні конфлікти» зазначено, що лише у 2023 році було підтверджено 32 990 грубих порушень прав дітей, які торкнулися 22 557 дітей у різних регіонах світу. Водночас за оцінками Дитячого фонду ООН (UNICEF), щороку близько 261 тис. дітей перебувають у конфлікті із законом та утримуються в установах несвободи [1]. Такі показники свідчать, що наслідками збройних конфліктів є не лише безпосередні загрози життю та здоров'ю дітей, а й їх соціальна дезадаптація, послаблення сімейного

й інституційного контролю, що підвищує ризик формування девіантної та кримінально протиправної поведінки.

Україна не є винятком із зазначених світових тенденцій. Одним із проявів негативного впливу воєнного стану є вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень проти власності або їх участь у таких діяннях спільно з дорослими особами. Попри те, що ця категорія кримінальних правопорушень традиційно посідає провідне місце у структурі ювенальної злочинності, умови воєнного стану істотно змінили як механізм їх вчинення, так і комплекс чинників, що детермінують кримінально протиправну поведінку. Погіршення матеріального становища багатьох сімей, вимушене внутрішнє переміщення, роз'єднання родин, ослаблення батьківського контролю, психологічні наслідки війни, поширення девіантних моделей поведінки та активне використання цифрового простору суттєво підвищили криміногенні ризики для дітей і підлітків. Це підтверджують і дані офіційної статистики. Упродовж 2022–2025 років неповнолітніми або за їх участю в Україні було вчинено 4358 кримінальних правопорушень проти власності. Такі показники свідчать, що цей вид кримінальних правопорушень і надалі займає провідне місце у структурі ювенальної злочинності та потребує пошуку більш ефективних підходів до його запобігання [2; 3; 4; 5].

На основі цього особливої актуальності набуває комплексне кримінологічне дослідження кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми або за їх участю, в умовах воєнного стану. Дослідження їх сучасного стану, особливостей осіб, які їх учиняють, чинників, що впливають на формування кримінально протиправної поведінки, а також визначення дієвих заходів запобігання мають важливе значення як для розвитку кримінологічної науки, так і для вдосконалення державної політики у сфері захисту прав дітей та забезпечення публічної безпеки.

1 Кількісно-якісне вимірювання кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми або за їх участю

Кримінальні правопорушення проти власності традиційно займають провідне місце у структурі злочинності як в Україні, так і в більшості держав світу. Це зумовлено тим, що власність у всі часи була одним із найбільш привабливих об'єктів кримінально протиправних посягань,

насамперед через можливість швидкого отримання матеріальної вигоди або незаконного збагачення. Саме тому кримінальні правопорушення цієї категорії протягом тривалого часу становлять найбільшу частку серед усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень та залишаються одним із ключових об'єктів кримінологічних досліджень [6, с. 3–4].

Офіційні статистичні дані підтверджують зазначену тенденцію. Так, у 2022 році було зареєстровано 362 636 кримінальних правопорушень, із яких 113 137 становили кримінальні правопорушення проти власності, що становить 31,2 % від їх загальної кількості. У 2023 році із 475 595 зареєстрованих кримінальних правопорушень 178 902 були кримінальними правопорушеннями проти власності (37,6 %). У 2024 році було зареєстровано 492 479 кримінальних правопорушень, із яких 132 910 становили кримінальні правопорушення проти власності (27,0 %). У 2025 році в Україні зареєстровано 608 101 кримінальне правопорушення, з яких 89 150 припадало на кримінальні правопорушення проти власності, що становить 14,7 %від їх загальної кількості [2; 3; 4; 5].

Це свідчить про те, що майже кожне сьоме зареєстроване кримінальне правопорушення пов'язане з посяганням на відносини власності, що обумовлює необхідність постійного вдосконалення механізмів їх запобігання.

Аналогічна закономірність простежується і в структурі ювенальної злочинності. Так, у 2022 році неповнолітніми або за їх участю було вчинено 1824 кримінальні правопорушення, з яких кримінальні правопорушення проти власності становили 58,4 %. У 2023 році із 2529 кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми або за їх участю, частка кримінальних правопорушень проти власності склала 59,8 %. У 2024 році із 2287 кримінальних правопорушень їх частка становила 49,1 %, а у 2025 році із 2119 кримінальних правопорушень – 31,1 % [2; 3; 4; 5]. Таким чином, у 2025 році майже кожне друге кримінальне правопорушення, вчинене неповнолітніми або за їх участю, було спрямоване проти власності. Отримані статистичні дані підтверджують, що кримінальні правопорушення проти власності залишаються найбільш поширеною категорією у структурі ювенальної злочинності. Це зумовлює необхідність детальніше дослідити чинники, які сприяють їх вчиненню, особливості неповнолітніх правопорушників, а також визначити найбільш ефективні напрями кримінологічного запобігання, насамперед в умовах воєнного стану.

Офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора України свідчать, що до запровадження воєнного стану кількість кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми або за їх участю, поступово зменшувалася, що вказувало на стійку

тенденцію до скорочення цього виду ювенальної злочинності. Так, якщо у 2018 році було зареєстровано 3551 таке кримінальне правопорушення, то у 2019 році їх кількість зменшилася до 3013, або на 15,2 %. У 2020 році тенденція до зниження збереглася – було зареєстровано 2399 кримінальних правопорушень, що на 20,4 % менше порівняно з попереднім роком. У 2021 році кількість зазначених кримінальних правопорушень скоротилася до 2131, що становило ще 11,2 % зниження. Таким чином, протягом 2018–2021 років спостерігалася стабільна позитивна динаміка зі скорочення рівня кримінальних правопорушень проти власності, учинених неповнолітніми або за їх участю [7; 8; 9; 10].

Після запровадження воєнного стану динаміка досліджуваного явища набула більш мінливого характеру. Так, у 2022 році було зареєстровано 1065 кримінальних правопорушень проти власності, що на 50 % менше, ніж у 2021 році. Водночас у 2023 році їх кількість збільшилася до 1513, тобто на 42 % порівняно з попереднім роком. У 2024 році відбулося чергове зниження до 1122 кримінальних правопорушень, або на 25,8 %, а у 2025 році їх кількість скоротилася до 658, що на 41,4 % менше порівняно з 2024 роком [2; 3; 4; 5].

Отже, результати проведеного дослідження свідчать, що до початку повномасштабної збройної агресії в Україні спостерігалася стійка тенденція до поступового зниження кількості кримінальних правопорушень проти власності, учинених неповнолітніми або за їх участю. Натомість в умовах воєнного стану динаміка цього виду кримінально протиправної діяльності втратила стабільність та характеризувалася різкими коливаннями: після істотного скорочення у 2022 році відбулося тимчасове зростання у 2023 році, яке змінилося повторним зниженням упродовж 2024–2025 років. Така динаміка свідчить про трансформацію криміногенної ситуації в умовах воєнного стану та обумовлює необхідність поглибленого дослідження комплексу чинників, що впливають на кримінально протиправну поведінку неповнолітніх.

Для більш повної характеристики рівня досліджуваної злочинності було визначено коефіцієнт її інтенсивності. Проведені розрахунки свідчать, що у 2022 році коефіцієнт інтенсивності кримінальних правопорушень проти власності, учинених неповнолітніми або за їх участю, становив 3,04 на 100 тис. населення, у 2023 році – 4,32, у 2024 році – 3,21, а у 2025 році – 1,88 [2; 3; 4; 5]. Найвищий показник інтенсивності зафіксовано у 2023 році, після чого спостерігається його поступове зниження. Отримані результати узгоджуються із загальною динамікою досліджуваного виду кримінальних правопорушень та свідчать, що, незважаючи

на відносно невисокий коефіцієнт інтенсивності, кримінальні правопорушення проти власності залишаються домінуючою категорією у структурі ювенальної злочинності.

Аналіз статистичних даних щодо правового реагування на кримінальні правопорушення проти власності свідчить, що упродовж періоду дії воєнного стану повідомлення про підозру були складені менш ніж у половині зареєстрованих кримінальних проваджень цієї категорії. Так, у 2022 році повідомлення про підозру було здійснено у 49846 кримінальних провадженнях, що становить 44% від кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень проти власності, а до суду направлено 41995 обвинувальних актів (37%). У 2023 році відповідні показники становили 41,7% та 35,8%, у 2024 році – 45% та 40,4%, а у 2025 році – 36% та 31,1% відповідно [2; 3; 4; 5]. Представлені показники свідчать, що лише близько третини зареєстрованих кримінальних правопорушень проти власності завершуються направленням обвинувального акта до суду. Така ситуація може бути зумовлена сукупністю об'єктивних чинників, серед яких складність розкриття окремих видів кримінальних правопорушень проти власності, необхідність проведення значного обсягу слідчих (розшукових) та процесуальних дій, а також істотне навантаження на органи досудового розслідування й прокуратури в умовах воєнного стану.

Важливе значення для кримінологічного дослідження має аналіз структури кримінальних правопорушень проти власності, оскільки він дозволяє визначити найбільш поширені види кримінально протиправних посягань та виявити характерні тенденції їх поширення. Так, у 2025 році найбільшу їх частку становили кримінальні правопорушення, передбачені ст. 190 КК України (шахрайство), – 48871 випадок, або 54,8% від загальної кількості кримінальних правопорушень проти власності. Друге місце посідали кримінальні правопорушення, передбачені ст. 185 КК України (крадіжка), – 28146 випадків (31,6%). Значно менш поширеними були кримінальні правопорушення, передбачені ст. 186 КК України (грабіж) – 1322 (1,5%), ст. 194 КК України (умисне знищення або пошкодження майна) – 1127 (1,3%) та ст. 187 КК України (розбій) – 310 (0,3%). На інші кримінальні правопорушення проти власності припадало 9374 випадки, або 10,5% [5].

Таким чином, сучасна структура кримінальних правопорушень проти власності характеризується домінуванням шахрайств і крадіжок, сукупна частка яких становить 86,4% від усіх зареєстрованих кримінальних правопорушень цієї категорії. Це свідчить про переважання корисливих посягань, спрямованих на незаконне заволодіння чужим майном або майновими

правами, та відображає трансформацію структури майнової злочинності, зокрема зростання ролі шахрайських схем, значна частина яких реалізується із використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Структура кримінальних правопорушень проти власності, учинених неповнолітніми або за їх участю, свідчить про її суттєву відмінність від загальної структури майнової злочинності. Так, у 2025 році найбільшу питому вагу становили кримінальні правопорушення, передбачені ст. 185 КК України (крадіжка), – 371 випадок, або 56,4 % від загальної кількості кримінальних правопорушень проти власності, учинених неповнолітніми або за їх участю. Друге місце посідали кримінальні правопорушення, передбачені ст. 190 КК України (шахрайство), – 95 випадків (14,4 %), третє – ст. 186 КК України (грабіж) – 80 випадків (12,2 %). Частка кримінальних правопорушень, передбачених ст. 194 КК України (умисне знищення або пошкодження майна), становила 10,5 % (69 випадків), а ст. 187 КК України (розбій) – 3,2 % (21 випадок). На інші кримінальні правопорушення проти власності припадало 22 випадки, або 3,3 % [5].

Отже, на відміну від загальної структури кримінальних правопорушень проти власності, у якій домінують шахрайства, у структурі ювенальної злочинності переважають саме крадіжки. Їх частка перевищує половину всіх кримінальних правопорушень проти власності, учинених неповнолітніми або за їх участю, що зумовлено відносною простотою способу їх учинення, відсутністю необхідності у складній підготовці, доступністю предмета посягання та корисливою мотивацією неповнолітніх. Водночас істотно меншою є частка шахрайств, що може пояснюватися більш складним механізмом їх реалізації, який нерідко потребує певного життєвого досвіду, комунікативних навичок або використання спеціальних знань.

Важливим елементом кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень проти власності є дослідження їх територіального поширення, що дає можливість виявити регіональні особливості криміногенної ситуації, встановити території з найбільшою концентрацією таких кримінальних правопорушень та визначити напрями диференціації запобіжної діяльності [11, с. 55–77].

Аналіз офіційних статистичних даних свідчить про суттєву нерівномірність територіального розподілу кримінальних правопорушень проти власності. Найбільшу їх кількість у 2025 році зареєстровано у м. Києві (11 141), Дніпропетровській (10 255), Івано-Франківській (9718), Харківській (6948), Львівській (5383), Київській (5261) та Одеській (4943) областях. До групи регіонів із середнім рівнем поширення належать Полтавська (3730), Вінницька (2790), Кіровоградська (2766), Запорізька (2735),

Закарпатська (2677), Черкаська (2547), Миколаївська (2487), Сумська (2439), Рівненська (2439), Чернігівська (2389) та Хмельницька (2386) області. Найменші показники зафіксовано у Волинській (1827), Чернівецькій (1672), Тернопільській (1612), Житомирській (1034) та Херсонській (1016) областях [12]. Водночас статистичні дані щодо Донецької, Луганської областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополя відсутні у зв'язку з тимчасовою окупацією частини території України та об'єктивною неможливістю здійснення повного державного статистичного обліку.

Водночас аналіз територіального поширення кримінальних правопорушень проти власності, учинених неповнолітніми або за їх участю, свідчить про дещо інші регіональні закономірності. Так, найбільшу кількість таких кримінальних правопорушень зареєстровано у Закарпатській (70), Дніпропетровській (64), Львівській (61), Харківській (55) та Миколаївській (43) областях. Дещо нижчі показники зафіксовано в Одеській (39) області, м. Києві (36), Київській (35), Житомирській (31) та Вінницькій (30) областях. До регіонів із найменшою кількістю таких кримінальних правопорушень належать Тернопільська (22), Полтавська (18), Кіровоградська (17), Сумська (17), Рівненська (17), Чернігівська (17), Запорізька (15), Черкаська (11), Волинська (11), Чернівецька (9), Хмельницька (6), Івано-Франківська (3) та Херсонська (2) області [12].

Порівняння територіального поширення загальної майнової злочинності та кримінальних правопорушень проти власності, учинених неповнолітніми або за їх участю, свідчить про відсутність прямої залежності між цими показниками. Так, якщо за загальною кількістю кримінальних правопорушень проти власності до числа регіонів-лідерів належать м. Київ та Івано-Франківська область, то за показниками ювенальної майнової злочинності вони не займають провідних позицій. Натомість Закарпатська та Миколаївська області, які не характеризуються найвищими абсолютними показниками загальної майнової злочинності, демонструють відносно високий рівень кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми або за їх участю. Це дає підстави стверджувати, що територіальні особливості ювенальної майнової злочинності формуються під впливом не лише загальної криміногенної ситуації, а й комплексу соціально-демографічних, сімейних, економічних, міграційних та організаційно-управлінських чинників, дія яких в умовах воєнного стану істотно посилюється. Зазначене обумовлює необхідність диференційованого підходу до розроблення кримінологічних заходів запобігання з урахуванням специфіки окремих регіонів та особливостей поширення ювенальної майнової злочинності.

Отже, кількісно-якісні показники кримінальних правопорушень проти власності, учинених неповнолітніми або за їх участю, свідчать, що, незважаючи на певне скорочення їх кількості, зазначений вид кримінально протиправної діяльності продовжує займати домінуюче місце у структурі ювенальної злочинності та характеризується нестабільною динамікою, специфічною структурою і вираженою регіональною диференціацією. Отримані результати створюють необхідне емпіричне підґрунтя для подальшого дослідження кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють такі кримінальні правопорушення, встановлення комплексу детермінант їх кримінально протиправної поведінки та розроблення ефективної системи кримінологічних заходів запобігання в умовах воєнного стану.

2 Детермінація кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми або за їх участю, в умовах воєнного стану

З'ясування детермінант кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми або за їх участю, має важливе значення для розуміння причин формування кримінально протиправної поведінки дітей і підлітків. Такі кримінальні правопорушення виникають не під впливом одного чинника, а є наслідком поєднання різних соціальних, економічних, психологічних, правових та інших обставин, які взаємодіють між собою й створюють криміногенне середовище.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України істотно змінила умови, у яких відбувається соціалізація неповнолітніх. Воєнний стан не можна розглядати як самостійну причину злочинності, однак він значно посилив вплив уже наявних криміногенних чинників. Вимушене переміщення населення, погіршення матеріального становища сімей, роз'єднання родин, втрата батьківського піклування, психологічні наслідки війни, труднощі з доступом до освіти й організованого дозвілля, а також надмірне навантаження на систему соціального захисту та суб'єктів профілактики створили додаткові ризики втягнення окремих дітей у кримінально протиправну діяльність [13, с. 132].

Зважаючи на багатофакторний характер цього явища, доцільно розглядати детермінанти кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми або за їх участю, не ізольовано, а як взаємопов'язану систему. Залежно від характеру їх впливу їх можна об'єднати у кілька основних груп: політичні, соціально-економічні,

нормативно-правові, організаційно-управлінські, морально-психологічні та культурно-виховні [14, с. 79]. Саме комплексний вплив цих детермінант визначає сучасний рівень, динаміку, структуру та територіальні особливості кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми або за їх участю. Їх всебічне дослідження є необхідною передумовою розроблення науково обґрунтованої та ефективної системи кримінологічного запобігання в умовах воєнного стану.

Політичні детермінанти кримінальних правопорушень проти власності, що вчиняються неповнолітніми, є сукупністю чинників, пов'язаних із державною політикою, діяльністю політичних інститутів та ефективністю публічного управління, які прямо чи опосередковано впливають на рівень підліткової злочинності. До основних політичних детермінант, на нашу думку, належать: недосконалість державної політики у сфері захисту прав дітей, що проявляється у недостатньому фінансуванні програм соціального захисту, підтримки сімей і профілактики бездоглядності; недостатня ефективність кримінальної та кримінологічної політики, зокрема відсутність дієвої системи ранньої профілактики та належної взаємодії між правоохоронними органами, закладами освіти і соціальними службами; політична нестабільність, яка послаблює діяльність державних інституцій та ускладнює реалізацію профілактичних заходів; недостатнє фінансування освіти, культури та молодіжної політики, що обмежує можливості для навчання, розвитку й змістовного дозвілля неповнолітніх; корупція в органах державної влади, яка підриває авторитет держави, принцип верховенства права та формує у молоді хибні уявлення про допустимість незаконного збагачення; недостатній розвиток ювенальної політики, системи ювенальної превенції, пробації, медіації та ресоціалізації неповнолітніх; недосконалість законодавства, що ускладнює реалізацію профілактичних заходів і захист дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах; низький рівень довіри до державних інституцій та недостатня державна підтримка сімей, що перешкоджають своєчасному виявленню дітей групи ризику й наданню їм необхідної допомоги; вплив воєнного стану та збройної агресії, наслідками яких стали внутрішнє переміщення сімей, руйнування освітньої інфраструктури, психологічна травматизація дітей, погіршення матеріального становища населення та перевантаження системи соціального захисту, що підвищує ризик вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень проти власності [15, с. 100–101; 16, с. 63–64; 17, с. 291].

Отже, політичні детермінанти не є безпосередньою причиною вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень проти власності,

однак вони формують соціально-політичне середовище, яке може або сприяти, або перешкоджати криміногенним процесам.

Соціально-економічні чинники традиційно вважаються одними з найважливіших детермінант злочинності неповнолітніх. Саме вони значною мірою визначають умови, у яких дитина зростає, формується як особистість і засвоює моделі поведінки. Матеріальні труднощі, соціальна нерівність, безробіття, низький рівень життя окремих сімей та відсутність можливостей для самореалізації можуть створювати передумови для вчинення кримінальних правопорушень проти власності [18, с. 125].

Однією з головних соціально-економічних детермінант є низький рівень матеріального забезпечення сім'ї. Коли батьки не можуть забезпечити дитині навіть базові потреби, неповнолітній нерідко починає відчувати себе соціально меншовартісним порівняно зі своїми однолітками. Особливо гостро це проявляється у підлітковому віці, коли велике значення мають статусні речі – сучасний телефон, брендований одяг чи інші предмети, які формують авторитет серед ровесників [19, с. 727–728].

Не менш важливим фактором є безробіття або нестабільна зайнятість батьків. Втрата роботи негативно впливає не лише на фінансовий стан сім'ї, а й на психологічний клімат у ній. Постійний стрес, конфлікти через нестачу коштів, зловживання алкоголем або байдужість до виховання дітей нерідко стають причинами послаблення батьківського контролю [20, с. 10–11]. Так, якщо один із батьків тривалий час не працює, а інший змушений працювати понаднормово, дитина фактично залишається без належного нагляду. Вільний час вона проводить на вулиці або в компанії однолітків, серед яких можуть бути особи з кримінальним досвідом.

Суттєвий вплив має також соціальна нерівність. Сучасні підлітки щодня бачать у соціальних мережах приклади дорогого способу життя, подорожей, брендового одягу та коштовної техніки. Якщо законними способами досягти такого рівня споживання неможливо, у частини неповнолітніх виникає спокуса отримати бажане незаконним шляхом [21, с. 245–250].

Ще одним чинником є обмежені можливості для дозвілля та розвитку дітей. У невеликих містах і сільській місцевості часто бракує спортивних секцій, творчих гуртків, молодіжних центрів або інших місць, де підлітки могли б змістовно проводити вільний час. Без альтернативних форм зайнятості вони нерідко об'єднуються у неформальні компанії, де поступово формується терпиме ставлення до правопорушень [22, с. 205–206].

Окремо варто звернути увагу на економічну нестабільність у державі, яка особливо загострилася в умовах війни. Зростання цін, інфляція, скорочення доходів населення та погіршення матеріального становища багатьох

сімей збільшують кількість дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Хоча більшість таких дітей ніколи не порушує закон, для окремих неповнолітніх матеріальні труднощі стають одним із факторів, що підвищують ризик вчинення злочинів проти власності [23, с. 123].

Отже, соціально-економічні детермінанти самі по собі не зумовлюють вчинення неповнолітнім кримінального правопорушення проти власності. Водночас вони створюють несприятливе середовище, у якому зростає ймовірність формування девіантної поведінки. Саме поєднання матеріальних труднощів, соціальної нерівності, недостатнього батьківського контролю, відсутності можливостей для розвитку та негативного впливу найближчого оточення значно підвищує ризик вчинення неповнолітніми майнових кримінальних правопорушень.

Нормативно-правові детермінанти охоплюють недоліки законодавства, прогалини у правовому регулюванні та проблеми практичного застосування норм права, які можуть негативно впливати на стан злочинності серед неповнолітніх. Самі по собі вони не породжують кримінальні правопорушення, однак можуть створювати умови, за яких профілактика злочинності стає менш ефективною, а ризик вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень проти власності зростає [24, с. 81–82].

Однією з таких детермінант є недосконалість нормативного регулювання у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Незважаючи на існування законодавчої бази, діяльність органів, відповідальних за запобігання дитячій злочинності, не завжди є достатньо узгодженою. На практиці взаємодія між закладами освіти, підрозділами ювенальної превенції, службами у справах дітей, органами місцевого самоврядування та соціальними службами нерідко має формальний характер. У результаті діти, які вже перебувають у групі ризику, можуть тривалий час залишатися поза увагою відповідних органів [17, с. 290].

Важливе значення має і недостатній розвиток системи ресоціалізації неповнолітніх, які вже вчинили кримінальне правопорушення. Після завершення кримінального провадження або відбуття покарання підліток часто повертається до того самого соціального середовища, яке стало одним із чинників його протиправної поведінки. Якщо він не отримує психологічної допомоги, підтримки соціальних працівників чи можливості продовжити навчання, ризик повторного вчинення майнових кримінальних правопорушень істотно зростає [25, с. 73–74].

Окремої уваги потребує недостатній рівень правової культури та правової обізнаності неповнолітніх. Багато підлітків не усвідомлюють

правових наслідків своїх дій або помилково вважають, що через свій вік не нестимуть відповідальності. Такі хибні уявлення нерідко формуються через недостатню правову освіту, низький рівень правового виховання у сім'ї та школі або вплив однолітків [26, с. 138–139].

В умовах воєнного стану особливої актуальності набуває необхідність адаптації законодавства до нових викликів, пов'язаних із захистом прав дітей, внутрішнім переміщенням населення, дистанційним навчанням та психологічною реабілітацією неповнолітніх. Якщо нормативно-правове регулювання не встигає реагувати на такі зміни, окремі категорії дітей можуть залишатися без належної державної підтримки [27].

Отже, нормативно-правові детермінанти проявляються не стільки у недосконалості окремих правових норм, скільки у проблемах їх реалізації та недостатній ефективності функціонування системи профілактики злочинності серед неповнолітніх.

Організаційно-управлінські детермінанти пов'язані з тим, наскільки ефективно функціонують органи та установи, відповідальні за профілактику правопорушень серед неповнолітніх. Саме від їхньої роботи залежить своєчасне виявлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах або належать до групи ризику, а також надання їм необхідної допомоги [28].

На практиці діяльність таких органів не завжди є достатньо ефективною. Перевірки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, нерідко проводяться із запізненням або мають формальний характер. Унаслідок цього окремі діти тривалий час залишаються поза увагою служб, хоча вже потребують соціального супроводу чи інших профілактичних заходів [29].

Суттєво ускладнює ситуацію і недостатнє кадрове та матеріально-технічне забезпечення. Обмежена кількість працівників ювенальної превенції, служб у справах дітей, психологів і соціальних педагогів не дає можливості якісно працювати з кожною сім'єю, яка потребує підтримки. До цього додається недостатнє фінансування профілактичних програм, що звужує можливості для проведення індивідуальної роботи з неповнолітніми [30].

Не менш важливою проблемою залишається недостатня взаємодія між органами та установами, які займаються профілактикою. Несвоєчасний обмін інформацією між поліцією, службами у справах дітей, закладами освіти та соціальними службами ускладнює своєчасне реагування на випадки бездоглядності, сімейного неблагополуччя чи девіантної поведінки дітей [31, с. 56–57].

Таким чином, недоліки в організації роботи органів державної влади, нестача ресурсів і недостатня координація між суб'єктами профілактики знижують ефективність запобіжної діяльності та створюють умови, за яких зростає ризик вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень проти власності.

Морально-психологічні детермінанти пов'язані з особливостями формування особистості неповнолітнього, його моральних цінностей, світогляду та психологічного стану. Саме в підлітковому віці відбувається становлення характеру, тому негативний вплив оточення або несприятливі життєві обставини можуть призвести до формування девіантної поведінки [32, с. 354].

Важливу роль відіграє негативний вплив найближчого оточення. Спілкування з однолітками, які вже мають досвід протиправної поведінки, нерідко формує у підлітка уявлення про допустимість порушення закону та сприяє його залученню до кримінальної діяльності [33, с. 79]. Крім того, до морально-психологічних детермінант також належать агресивність, імпульсивність, низький рівень самоконтролю, бажання швидко отримати матеріальні блага без докладання зусиль, а також прагнення самоствердитися серед однолітків. Усе це підвищує ймовірність вчинення кримінальних правопорушень проти власності. Крім того, негативний вплив можуть мати психологічні травми, хронічний стрес і почуття безнадійності, які особливо поширені серед дітей в умовах війни. Такі переживання можуть призводити до емоційної нестабільності та втрати здатності критично оцінювати власні вчинки [34, с. 437; 35, с. 346].

Отже, морально-психологічні детермінанти безпосередньо впливають на мотивацію та поведінку неповнолітніх. Формування моральних цінностей, розвиток правової культури, психологічна підтримка дітей та створення позитивного соціального середовища є важливими умовами запобігання кримінальним правопорушенням проти власності.

Культурно-виховні детермінанти пов'язані з тим, у яких умовах зростає дитина, які цінності їй прищеплюють у сім'ї, школі та найближчому оточенні. Саме в дитячому й підлітковому віці формується ставлення до закону, праці, чужої власності та відповідальності за власні вчинки. Якщо цей процес супроводжується недоліками, зростає ймовірність того, що неповнолітній обере протиправний спосіб поведінки [36, с. 127].

Перші уявлення про те, що є допустимим, а що ні, дитина отримує саме в сім'ї. Коли батьки не приділяють їй уваги, не цікавляться її навчанням, дозвіллям або колом спілкування, а інколи й самі демонструють неповагу до закону, дитині складніше сформувати чіткі моральні орієнтири. У результаті вона стає більш уразливою до негативного впливу однолітків [37, с. 13].

Водночас важливу виховну функцію виконує школа. Її завдання полягає не лише в передачі знань, а й у формуванні правової культури та відповідального ставлення до власних вчинків. Якщо виховна робота фактично зводиться до формальних заходів, а основна увага приділяється лише навчанню, це негативно позначається на формуванні особистості учнів [38, с. 129].

Не останню роль відіграє і те, як підліток проводить вільний час. Характер дозвілля істотно впливає на формування особистості неповнолітнього та його поведінку. Змістовно організований вільний час сприяє фізичному й інтелектуальному розвитку, соціалізації, формуванню моральних цінностей і стійкості до негативного впливу оточення. Саме тому створення умов для корисного дозвілля дітей та молоді має залишатися одним із пріоритетних напрямів державної молодіжної політики [38, с. 132].

Сьогодні дедалі більший вплив має інформаційний простір. Соціальні мережі нерідко створюють ілюзію, що матеріальний успіх можна досягти швидко й без зусиль, а окремі блогери романтизують кримінальний спосіб життя або демонструють розкіш без пояснення законних джерел доходів. Для підлітків, які ще не мають сформованого критичного мислення, такий контент може стати зразком для наслідування [39; 40].

Отже, якість сімейного виховання, роль школи, можливості для культурного розвитку та інформаційне середовище безпосередньо впливають на процес соціалізації неповнолітнього. Якщо ці складові не виконують своєї виховної функції, ризик формування девіантної поведінки й вчинення кримінальних правопорушень проти власності суттєво зростає.

3 Кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням проти власності, вчиненим неповнолітніми або за їх участю, в умовах воєнного стану

Запобігання кримінальним правопорушенням проти власності, що вчиняються неповнолітніми або за їх участю, є одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері забезпечення правопорядку та захисту прав дитини. В умовах воєнного стану така діяльність набуває особливого значення, оскільки війна посилює вплив соціально-економічних, психологічних і сімейних чинників, які сприяють формуванню протиправної поведінки неповнолітніх.

У кримінологічній науці заходи запобігання злочинності традиційно поділяють на загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні. Кожна із зазначених груп має власне призначення, однак лише

їх комплексне застосування забезпечує ефективне попередження кримінальних правопорушень серед неповнолітніх [41, с. 332].

Загальносоціальні заходи спрямовані на усунення або мінімізацію причин і умов, що сприяють злочинності, шляхом удосконалення соціальної, економічної, освітньої та сімейної політики держави. Їх реалізація не обмежується діяльністю правоохоронних органів, а охоплює роботу органів державної влади, місцевого самоврядування, закладів освіти, соціальних служб, громадських організацій та суспільства загалом [42, с. 149–150].

В умовах воєнного стану до основних загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням проти власності, що вчиняються неповнолітніми, доцільно віднести: підвищення рівня соціального захисту сімей із дітьми, насамперед внутрішньо переміщених осіб, багатодітних і малозабезпечених сімей, шляхом надання матеріальної допомоги, забезпечення житлом та доступом до соціальних послуг; створення належних умов для безперервного навчання дітей, у тому числі забезпечення безпечного освітнього середовища, технічних можливостей для дистанційного навчання та відновлення пошкоджених закладів освіти; розвиток системи позашкільної освіти та змістовного дозвілля, зокрема спортивних секцій, творчих гуртків, молодіжних просторів і волонтерських проєктів, які сприяють позитивній соціалізації неповнолітніх; надання психологічної допомоги дітям та їхнім сім'ям, які постраждали внаслідок воєнних дій, оскільки своєчасна психологічна підтримка зменшує ризик формування агресивної та девіантної поведінки; підтримку сім'ї як основного інституту виховання, зокрема реалізацію програм відповідального батьківства, соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, та профілактики домашнього насильства; підвищення рівня правової культури неповнолітніх, формування поваги до права, чужої власності та неприйняття протиправної поведінки шляхом проведення правопросвітницьких заходів у закладах освіти [43, с. 329; 44, с. 139–140; 18, с. 144].

Таким чином, загальносоціальні заходи мають комплексний характер і спрямовані не лише на боротьбу зі злочинністю, а насамперед на усунення тих соціальних причин, які її породжують. В умовах воєнного стану їх значення суттєво зростає, оскільки саме ефективна соціальна підтримка дітей та сімей, доступ до освіти, психологічної допомоги й належних умов для розвитку є важливими передумовами запобігання кримінальним правопорушенням проти власності, що вчиняються неповнолітніми.

На відміну від загальносоціальних, спеціально-кримінологічні заходи безпосередньо спрямовані на запобігання кримінальним правопорушенням

та усунення криміногенних факторів, що сприяють їх вчиненню. Їх реалізацію здійснюють насамперед правоохоронні органи, підрозділи ювенальної превенції, служби у справах дітей, органи пробації, заклади освіти, центри соціальних служб та інші суб'єкти профілактики [45, с. 181; 46, с. 35].

Центральне місце у системі спеціально-кримінологічного запобігання належить підрозділам ювенальної превенції Національної поліції України. Їх діяльність повинна бути спрямована не лише на реагування на вже вчинені правопорушення, а насамперед на раннє виявлення дітей, схильних до протиправної поведінки, проведення індивідуальної профілактичної роботи, постановку на профілактичний облік неповнолітніх, які систематично вчиняють адміністративні правопорушення або демонструють стійкі прояви девіантної поведінки, здійснення контролю за умовами їх проживання, перевірку сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, а також проведення профілактичних бесід із батьками чи іншими законними представниками щодо належного виконання ними обов'язків із виховання дітей [47, с. 229].

Ключове місце у системі спеціально-кримінологічного запобігання належить службам у справах дітей та центрам соціальних служб. Саме вони працюють із сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, визначають потреби дитини, організовують психологічну, соціальну та педагогічну підтримку, допомагають подолати причини сімейного неблагополуччя і запобігти бездоглядності чи втягненню неповнолітніх у кримінально протиправну діяльність. Особливо важливо своєчасно виявляти дітей, позбавлених належної батьківської уваги або тих, які зазнають домашнього насильства, адже саме вони належать до групи підвищеного криміногенного ризику [48, с. 199–200].

Не менш важливою є роль закладів освіти. Їх завдання полягає не лише у формуванні правової культури учнів, а й у ранньому виявленні ознак девіантної поведінки. Регулярне спостереження за відвідуванням занять, поведінкою дітей, проявами булінгу, агресії, вживання психоактивних речовин або контактами з протиправними групами дає можливість своєчасно реагувати на такі ризики. У подібних випадках ефективним є спільне напрацювання індивідуальних профілактичних заходів за участю педагогів, психологів, соціальних працівників, служб у справах дітей та підрозділів ювенальної превенції [49, с. 161–163].

Окремий напрям спеціально-кримінологічного запобігання пов'язаний із діяльністю органів пробації щодо неповнолітніх, які вже вчинили кримінальні правопорушення. Практика свідчить, що пробаційні програми, індивідуальна робота з підлітками, психологічне консультування,

розвиток соціальних навичок, підтримка у навчанні та працевлаштуванні, а також контроль за виконанням покладених судом обов'язків значно підвищують шанси на успішну ресоціалізацію й зменшують імовірність повторного вчинення кримінальних правопорушень [50, с. 107].

Важливою складовою спеціально-кримінологічного запобігання є протидія втягненню неповнолітніх у кримінально протиправну діяльність. Насамперед діяльність правоохоронних органів має бути спрямована на виявлення дорослих осіб, які схиляють дітей до вчинення крадіжок, грабежів, шахрайств, незаконного збуту наркотичних засобів та інших корисливих кримінальних правопорушень, документування таких фактів і притягнення винних до кримінальної відповідальності. Не менш важливим є постійний моніторинг місць, де найчастіше перебувають підлітки, зокрема торговельно-розважальних центрів, ринків, транспортних вузлів, а також соціальних мереж і месенджерів, які дедалі частіше використовуються для пошуку та вербування неповнолітніх до вчинення майнових кримінальних правопорушень [51; 52, с. 248].

Отже, спеціально-кримінологічне запобігання кримінальним правопорушенням проти власності, вчиненим неповнолітніми або за їх участю, має бути спрямоване не лише на реагування на вже вчинені правопорушення, а насамперед на своєчасне виявлення дітей, які перебувають у групі ризику, усунення криміногенних чинників, недопущення їх втягнення у кримінально протиправну діяльність, а також створення умов для успішної ресоціалізації та недопущення повторного вчинення кримінальних правопорушень.

Індивідуальні заходи запобігання є найбільш адресним елементом системи профілактики кримінальних правопорушень серед неповнолітніх. Якщо загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи спрямовані на ширше коло осіб або усунення криміногенних чинників, то індивідуальна профілактика стосується конкретного неповнолітнього, поведінка якого свідчить про підвищений ризик вчинення кримінального правопорушення або який уже перебував у конфлікті із законом. Її основним завданням є корекція поведінки дитини, усунення причин, що сприяли протиправним діям, та недопущення їх повторення [53, с. 301].

Індивідуальна профілактична робота починається з виявлення неповнолітніх, які потребують підвищеної уваги. Це можуть бути діти, які виховуються у складних сімейних умовах, систематично не відвідують навчальні заняття, перебувають під негативним впливом оточення, вживають алкоголь чи психоактивні речовини або вже вчиняли правопорушення. Своєчасне встановлення таких обставин дає змогу організувати

необхідну допомогу ще до того, як протиправна поведінка набуде стійкого характеру [54, с. 97–98].

Подальша профілактична робота здійснюється з урахуванням особливостей кожної дитини. Залежно від конкретної ситуації можуть проводитися профілактичні бесіди, психологічне консультування, оцінка потреб неповнолітнього, а також визначатися заходи соціального супроводу. При цьому увага приділяється не лише роз'ясненню правових наслідків протиправної поведінки, а й формуванню відповідального ставлення до власних вчинків, поваги до прав інших осіб та їхньої власності [55, с. 159–160].

Ефективність індивідуальної профілактики значною мірою залежить від участі сім'ї. Неналежне виконання батьківських обов'язків, конфлікти в родині, відсутність належного контролю або несприятлива психологічна атмосфера нерідко стають чинниками, що впливають на поведінку неповнолітнього. З огляду на це профілактична робота має охоплювати не лише дитину, а й її батьків або законних представників, яким за потреби надається психологічна, соціальна чи консультативна допомога [56, с. 158].

Одним із напрямів індивідуальної профілактики є залучення неповнолітніх до навчальної, спортивної, творчої чи громадської діяльності. Такі заходи допомагають сформувати позитивне соціальне оточення, організувати дозвілля та створити умови для повноцінного розвитку дитини, що, своєю чергою, знижує ймовірність повторного вчинення кримінальних правопорушень [57].

Отже, індивідуальні заходи запобігання ґрунтуються на комплексному підході до особистості неповнолітнього та враховують його вік, умови життя, особливості виховання, психологічний стан і причини девіантної поведінки. Результативність таких заходів багато в чому визначається ефективною взаємодією підрозділів ювенальної превенції, служб у справах дітей, органів пробації, закладів освіти, психологів, соціальних працівників і батьків. Саме такий підхід дає можливість не лише запобігти повторному вчиненню кримінальних правопорушень проти власності, а й сприяє успішній соціалізації неповнолітнього та його поверненню до повноцінного життя в суспільстві.

Окреме місце у системі запобігання кримінальним правопорушенням проти власності займають віктимологічні заходи, які спрямовані на зменшення ризику стати жертвою кримінального правопорушення. Їх основною метою є усунення або мінімізація умов, що сприяють вчиненню майнових посягань, а також формування у громадян навичок безпечної поведінки. Особливого значення такі заходи набувають в умовах воєнного стану, коли зростає кількість внутрішньо переміщених осіб,

змінюється спосіб життя населення, а правоохоронна система працює в умовах підвищеного навантаження [58, с.157].

Одним із найважливіших напрямів віктимологічної профілактики є правопросвітницька робота серед населення. Громадянам необхідно регулярно надавати інформацію про найпоширеніші способи вчинення крадіжок, грабежів, шахрайств та інших кримінальних правопорушень проти власності, а також роз'яснювати правила безпечної поведінки. Така робота може проводитися через засоби масової інформації, офіційні ресурси правоохоронних органів, заклади освіти, соціальні мережі та інформаційні кампанії органів місцевого самоврядування [59, с. 201].

Важливим заходом є підвищення рівня особистої майнової безпеки громадян. Це передбачає використання сучасних засобів захисту житла та іншого майна, зокрема встановлення охоронних сигналізацій, систем відеоспостереження, надійних замків і належного освітлення прибудинкових територій. Не менш важливим є дотримання елементарних правил обережності під час зберігання цінних речей, адже саме такі заходи дозволяють суттєво зменшити ризик стати жертвою кримінального правопорушення проти власності [60, с. 159–162; 61, с. 114–120].

Окремий напрям запобіжної діяльності становить віктимологічна профілактика, яка орієнтована на зниження ризику стати жертвою кримінального правопорушення. Щодо дітей та підлітків вона передбачає проведення у закладах освіти інформаційно-просвітницької роботи, спрямованої на формування навичок безпечної поведінки, поваги до чужої власності, відповідального користування цифровими технологіями та усвідомлення наслідків втягнення у протиправну діяльність. Поряд із цим неповнолітніх доцільно навчати розпізнавати спроби схилення до вчинення кримінальних правопорушень і правильно реагувати на них [62, с. 310].

Окремої уваги потребують внутрішньо переміщені особи та сім'ї, які опинилися у складних життєвих обставинах. Через втрату звичного соціального середовища, нестабільне матеріальне становище та недостатню обізнаність вони нерідко стають потенційними жертвами кримінальних правопорушень проти власності. Тому поряд із соціальною підтримкою таким особам доцільно надавати роз'яснення щодо способів захисту майна та порядку дій у разі вчинення кримінального правопорушення [63, с. 186].

До віктимологічних заходів також належить створення безпечного середовища. Йдеться про належне освітлення вулиць і дворів, функціонування систем відеоспостереження, охорону закладів освіти, транспортної інфраструктури та інших місць масового перебування людей. Такі

рішення зменшують можливості для вчинення кримінальних правопорушень і підвищують рівень громадської безпеки [44, с. 142].

Необхідною складовою віктимологічної профілактики є інформування потерпілих про їхні права та доступні механізми захисту. Особи, які постраждали від кримінальних правопорушень, повинні мати можливість отримати безоплатну правову допомогу, психологічну підтримку та вичерпні роз'яснення щодо порядку відновлення своїх порушених прав. Це підвищує рівень довіри до правоохоронних органів і заохочує громадян повідомляти про факти вчинення кримінальних правопорушень [64, с. 369–370; 61, с.114–120; 65; 66; 67; 68; 69; 70].

Отже, віктимологічні заходи посідають важливе місце у системі запобігання кримінальним правопорушенням проти власності. Їх реалізація спрямована на зниження віктимності населення, формування навичок безпечної поведінки та підвищення рівня захищеності найбільш уразливих категорій громадян. За умов воєнного стану ефективність такої профілактики набуває особливої актуальності, оскільки вона допомагає мінімізувати ризики стати жертвою кримінального правопорушення та зміцнює загальний стан громадської безпеки.

Висновки

Проведений аналіз кількісно-якісних показників кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми або за їх участю, засвідчив, що вони продовжують займати провідне місце у структурі ювенальної злочинності в Україні. В умовах воєнного стану динаміка зазначених кримінальних правопорушень характеризується нестабільністю, що зумовлено трансформацією криміногенної ситуації та впливом воєнних чинників. Дослідження структури цих кримінальних правопорушень свідчить про переважання крадіжок серед посягань, учинених неповнолітніми або за їх участю, тоді як у загальній структурі майнової злочинності домінують шахрайства. Виявлено також істотну територіальну диференціацію поширення таких кримінальних правопорушень, що зумовлює необхідність регіонально орієнтованого підходу до їх аналізу та врахування місцевих криміногенних особливостей.

Аналіз детермінант кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми або за їх участю, показує, що їх виникнення зумовлене не одним окремим чинником, а сукупністю взаємопов'язаних політичних, соціально-економічних, нормативно-правових,

організаційно-управлінських, морально-психологічних і культурно-виховних факторів. Воєнний стан не створив принципово нових причин ювенальної злочинності, проте істотно посилив вплив уже наявних криміногенних факторів, загострившись соціальні суперечності та ускладнивши процес соціалізації дітей і підлітків. Саме взаємодія цих детермінант формує криміногенне середовище, у якому підвищується ризик вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень проти власності.

Ефективне запобігання кримінальним правопорушенням проти власності, вчиненим неповнолітніми або за їх участю, можливе лише за умови поєднання загальносоціальних, спеціально-кримінологічних, індивідуальних і віктимологічних заходів. В умовах воєнного стану особливого значення набуває не лише реагування на вже вчинені кримінальні правопорушення, а насамперед своєчасне виявлення дітей, які потребують підтримки, усунення обставин, що сприяють формуванню протиправної поведінки, зміцнення виховної ролі сім'ї та закладів освіти, а також налагодження ефективної взаємодії між усіма суб'єктами профілактики. Лише поєднання цих заходів дає можливість зменшити вплив криміногенних чинників, не допустити втягнення неповнолітніх у кримінально протиправну діяльність і створити умови для їх повноцінної соціалізації та правослухняної поведінки.

Анотація

Стаття присвячена комплексному кримінологічному дослідженню кримінальних правопорушень проти власності, вчинених неповнолітніми або за їх участю, в умовах воєнного стану в Україні. Проаналізовано їх кількісно-якісні показники, визначено основні детермінанти кримінально протиправної поведінки неповнолітніх, а також обґрунтовано систему кримінологічних заходів, спрямованих на запобігання зазначеним кримінальним правопорушенням в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: неповнолітні; кримінальні правопорушення проти власності; ювенальна злочинність; воєнний стан; детермінація злочинності; кримінологічні заходи; запобігання кримінальним правопорушенням.

Література

1. Office of the Special Representative of the Secretary-General for Children and Armed Conflict. 2023: Alarming levels of violence inflicted on children in situations of armed conflict. 13 June 2024. URL: https://childrenandarmedconflict.un.org/

en/2023-alarming-levels-of-violence-inflicted-on-children-in-situation-of-armed-conflict (дата звернення: 19.05.2026).
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 20.05.2026).
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 21.05.2026).
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 23.05.2026).
5. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2025 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 21.05.2026).
6. Запобігання злочинам проти власності в умовах воєнного стану / О. М. Крижановський, П. О. Крижановський. *Академічні візії*. Випуск 32. 2024. С. 1–6.
7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2018 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 22.05.2026).
8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2019 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 23.05.2026).
9. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 21.05.2026).
10. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 21.05.2026).
11. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України: монографія / А. М. Бабенко, В. Я. Конопельський, І. М. Чекмарьова. Харків : Право, 2019. 264 с.
12. Офіс Генерального прокурора. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2025 рік (форма № 1, розділ «Регіони»). URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika (дата звернення: 26.05.2026).
13. Колодяжний М. Г. Детермінація злочинності в Україні під час війни крізь призму глобалізації у сучасному світі. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. Харків : Право, 2025. Вип. 50. С. 132–141.
14. Стукаліна О. В. Особливості детермінації терористичного акту у великих містах України. *Науково-практичний журнал «Соціологія права»*. Вип. 3–4 (42–43). 2022. С. 78–85.
15. Веприцький Р. С. Суспільні процеси як фактори впливу на кримінальну ситуацію в регіоні. *Наше право*. № 6, 2015. С. 99–106.
16. Погарченко Т. В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, пов'язаних із порушенням державних соціальних стандартів : дис. … канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. ВНЗ «Міжрегіональна академія управління персоналом», Київ, 2018. 230 с.

17. Кримінологія: підручник [Текст] / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Чернєй, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернєя ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
18. Британська О. В. Запобігання злочинам проти власності, що вчиняються неповнолітніми : монографія / за заг. редакцією доктора юридичних наук, професора В. О. Заросила. Київ : «Видавництво Людмила», 2025. 208 с.
19. Кулик Л. М. Неблагополуччя сім'ї як детермінанта корисливо-насильницької злочинності неповнолітніх та молоді. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Розділ XII. Філософія права.* С. 725–728.
20. Градецька Н. Вплив мікросередовища у детермінації злочинної поведінки неповнолітніх. *Вісник Національної академії прокуратури*. 2019. № 4. С. 10–11.
21. Бесчастний В. Кримінологічний аналіз сучасних тенденцій злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 245–250.
22. Кримінологія: підручник / за заг. ред. Л. С. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. Київ : Національна академія управління, 2010. 496 с.
23. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків : Право, 2009. 288 с.
24. Прогалини у законодавстві та способи їх подолання / Т. О. Подковенко, А. С. Мельничук. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2019. Вип. 55. С. 80–84.
25. Олефір Л. І. Виправлення та ресоціалізація неповнолітніх засуджених: сучасні тенденції. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Право. № 1 (12), 2021. С. 69–77.
26. Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник. Київ : ВД Дакор, 2019. 352 с.
27. Костишин Е. І., Шевців Ю. О. Інституційно-правовий механізм захисту дітей в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота.* 2023. № 1. URL: https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/soc/article/view/2583/2473 (дата звернення: 23.05.2026).
28. Ruvin O., Nestor N., Bondarenko O., Telizhenko L., Naumenko S. Organization of work of juvenile prevention units of the National Police of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11 (55). URL: https://mail.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/2095?utm (дата звернення: 24.05.2026).
29. Надання соціальних послуг сім'ям, які опинились в складних життєвих обставинах / І. Батарейна, Г. Чижикова. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. № 2 (33). 2024.
30. Особливості детермінації злочинної поведінки неповнолітніх. URL: https://studfile.net/preview/12510116/page:22/ (дата звернення: 17.05.2026).
31. Гурковська К. А. Взаємодія дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громади з підрозділами ювенальної превенції у сфері захисту прав дітей. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2022. Серія ПРАВО. Випуск 74: частина 2. С. 55–59.
32. Андрушко А. В. Злочини проти волі, честі та гідності особи (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : дис. … докт. юрид. наук за спец. 12.00.08. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський

національний університет», Ужгород; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 675 с.
33. Рогатинська Н., Ятчишина І. Злочинність неповнолітніх. *Актуальні проблеми правознавства.* 2023. Вип. 3 (35). С. 77–83.
34. Злочини проти власності, вчинені в умовах воєнного стану: соціально-економічні причини, морально-етичні аспекти, кримінально-правові наслідки / А. А. Громович, О. С. Гораш. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*. Вінниця, 2024. С. 437–440.
35. Продан Т. В., Дякур М. Д. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія Право. Випуск 86: частина 4. 2024. С. 344–349.
36. Корнієнко М. В., Романюк Б. В., Мельник І. М. Курс кримінології: особлива частина : підручник: у 2-х книгах / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 480 с.
37. Болотна А. В. Сімейне неблагополуччя як фактор злочинності неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка, соціальна робота». 2020. Випуск 1 (46). С. 13–17.
38. Сизоненко А. Детермінанти злочинної поведінки неповнолітніх. *Юридичний вісник*. 2021. Випуск 6. С. 127–135.
39. Соцмережі мають негативний вплив на розумові здібності дітей. URL: https://znayshov.com/News/Details/sotsmerezhi_maiut_nehatyvnyi_vplyv_na_rozumovi_zdibnosti_ditei (дата звернення: 27.05.2026).
40. Соцмережі і діти: переваги, ризики та як залишатися в безпеці. URL: https://osvitoria.media/for-parents/sotsmerezhi-ta-dity-perevagy-ryzyky-ta-yak-zalyshatysya-v-bezpetsi/ (дата звернення: 27.05.2026).
41. Голіна В. В. Запобігання злочинності. *Вісник Асоціації кримінального права України : електрон. наук. вид*. 2016. Вип. 2 (7). С. 332. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/12/33_Golina.pdf (дата звернення: 10.02.2019).
42. Чекмарьова І. М. Запобігання злочинності у прикордонних регіонах України: дис. … кандид. юрид.наук: спец.12.00.08. Одеса, 2017. 307 с.
43. Юзікова Н. С. Злочинність неповнолітніх: особливості, сучасні тенденції та заходи запобігання і протидії їй : монографія. Дніпро : Біла К. О., 2016. 510 с.
44. Остроглядов О. І. Запобігання корисливим злочинам проти власності у великих містах Причорноморського регіону материкової України : дис. … док. філос. за спец. 081 «Право». Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2020. 237 с.
45. Батиргареєва В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : монографія. Харків : Одіссей, 2003. 256 с.
46. Медицький І. Б. Запобігання злочинності: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: Видавець Віктор Дяків, 2008. 220 с.
47. Антонюк А. Б. Профілактичні заходи щодо злочинності серед неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 85: частина 3. С. 226–230.

48. Скитенко Л. О. Кримінологічне дослідження теоретичних і практичних аспектів превентивної діяльності щодо агресивної злочинності неповнолітніх. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 207–211.
49. Лунгол О., Габорець О. Превентивне правове виховання суб'єктів навчання. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Кропивницький, 2022. С. 161–163.
50. Гусак А. П. Превентивні заходи пробації щодо неповнолітніх правопорушників. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 2 (58), 2023. С. 104–109.
51. Протидія втягнення дітей у злочину та іншу антигромадську діяльність / Т. М. Малиновська, Є. О. Гладкова. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/85de0bb7-a477-4b9f-af4e-173c7839b2ad/content (дата звернення: 23.05.2026).
52. Поляк С. П. Поняття та сутність протидії втягненню неповнолітніх у злочинну діяльність як цивілізаційного супротиву одному з проявів злочинності. *Науковий вісник*. Випуск 3. 2017. С. 244–258.
53. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моісєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Атіка, 2010. Т. VI : Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). 1128 с.
54. Дундич Л. В. Проблема злочинності серед неповнолітніх в Україні та заходи запобігання їй. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. *Серія «Юриспруденція»*. 2019. № 42. С. 96–99.
55. Гуцул Р. Р. Кримінологічне забезпечення індивідуальної профілактики корисливих злочинів неповнолітніх : дис. … д-ра філософії. Львів, 2021. 257 с.
56. Туз Н. Д. Запобігання злочинності неповнолітніх засобами сімейного виховання. *Використання інноваційних технологій у попередженні злочинів* : матеріали наук.-практ. семінару, м. Харків, 6 груд. 2012 р. Харків, 2012. С. 156–159.
57. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх як однин із основних напрямів у боротьбі зі злочинністю неповнолітніх. URL: https://vdolynske.od.gov.ua/profilaktyka-pravoporushen-sered-nepovnolitnih-yak-odnyn-iz-osnovnyh-napryamiv-u-borotbi-zi-zlochynnistyu-nepovnolitnih/ (дата звернення: 28.05.2026).
58. Кримінологія : підручник / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін. ; за заг.ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с.
59. Рогатинська Н., Чижовська Н. Превентивна діяльність злочинності неповнолітніх. *Актуальні проблеми правознавства*. 2 (34). 2023. С. 198–205.
60. Копилова М. Віктимологічний аспект профілактики злочинів проти власності на курортах АР Крим. *Підприємництво. Господарство. Право*. 2010. № 9. С. 159–162.
61. Остроглядов О. І. Детермінація корисливих злочинів проти власності у великих містах Причорноморського регіону (віктимологічний аспект). *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. 2020. Вип. 39. С. 114–120.
62. Сіренко О. В. Віктимологічні аспекти криміналістичної профілактики крадіжок, грабежів та розбійних нападів, вчинених неповнолітніми.

Право і суспільство. 2014. № 6.1 (2). С. 309–314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_6 (дата звернення: 26.05.2025).
63. Ткаченко В. В. Основні аспекти кримінологічної характеристика (аналізу) злочинності під час воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія ПРАВО. Випуск 88: частина 3. С. 181–188.
64. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2015. 515 с.
65. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса : *ОДУВС*, 2014. 416 с.
66. Бабенко А. М. Аналіз та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються озброєними молодіжними організованими угрупуваннями. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 54–59.
67. Бабенко А. М. Запобігання організованій, озброєній та терористичній злочинності як складова безпеки в умовах Євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 1. С. 54–58.
68. Бабенко А. М., Палій М. М. Розмежування посягань на власність від суміжних військових кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. *Правові новели*. 2022. № 18. С. 190–198.
69. Бабенко А. М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис* № 1. 2021 С. 14–22.
70. Бабенко А. М., Палій М. В., Чекмарьова І. М. Взаємодія поліції, прокуратури та державної прикордонної служби України у протидії організованим кримінальним правопорушенням, пов'язаним із контрабандою, незаконним обігом зброї та наркотиків, тероризмом і протиправним перетином державного кордону України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. № 1. 2023. С. 436–440.